

тексту, щоб учні бачили, яке питання до якої частини тексту відноситься;

- переказ літературного твору за планом, складеним школярами разом з вчителем.

З часом, впродовж навчання, набуття певних навичок у складанні плану, допомога з боку педагога повинна зменшуватися, а діяльності учнів надається більше самостійності.

На початковому етапі навчання переказу тексту краще за все застосовувати детальний переказ і, як вказує Н. Кравець, цей переказ успішно забезпечується при умові оволодіння учнями низкою вмінь, до яких вона відносить: послідовне викладання змісту кожної частини тексту, не розриваючи єдності висловлення ходу подій, застосування мовних конструкцій, запозичених з самого тексту.

Третій, синтетичний етап, який передбачає викладання художнього тексту більш приближеного до авторського. Спочатку учні тренуються в переказі його за планом за допомогою вчителя, а потім самостійно. На цьому етапі вчитель може запропонувати учнямлюбий вид переказу від детального до творчого.

На заключному етапі вчитель знову звертає увагу учнів на основну авторську думку, викладену в тексті, героїв та мотиви їх поведінки.

Список використаних джерел

1. Аксенова А.К. Методика обучения русскому языку в специальной (коррекционной) школе: учебн. для студ. деф.фак. –М.: Владос, 2000
2. Гнездилов М.Ф. Обучение русскому языку в старших классах вспомогательной школы. – М.: АПН РСФСР, 1962
3. Пушкова И.Е. Особенности обучения русскому языку умственно отсталых детей старших классов на уроках литературы. –М.: Автореф. дис. к.п.н., 2004
4. Кравець Н.П. Розвиток мовлення у учнів молодших класів допоміжної школи на уроках читання та української мови. – К.: АСК, 1999

In the article one of basic problems of auxiliary studies is examined is development for the students of the verbal broadcasting by facilities of translation. Meaningfulness of her is determined by the increase of level of the coherent verbal broadcasting which conduces not only to development of cognitive capabilities mentally backward children but also to their cultural development which in turn assists more effective social adaptation of this category of children in society.

Keywords: translation, literary text, comprehension of literary text, mentally backward children.

Отримано 18.09.2010 р.

УДК:59.9:376.4

В.В. Ляшко

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ СТИЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОНАННЯ ТРУДОВОГО ЗАВДАННЯ В УЧНІВ З ВАДАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті висвітлюються результати проведення констатуючого експерименту з вивчення індивідуального стилю трудової діяльності та ефективності виконання трудового завдання у розумово відсталих учнів початкових класів.

Ключові слова: індивідуальний стиль діяльності, типи та рівні сформованості стилю, ефективність виконання трудового завдання.

В статье освещаются результаты проведения констатирующего эксперимента из изучения индивидуального стиля трудовой деятельности и эффективности выполнения трудового задания у умственно отсталых учеников начальных классов.

Ключевые слова: индивидуальный стиль деятельности, типы и уровни сформированности стиля, эффективность выполнения трудового задания.

Одним з найважливіших показників інтегрування особистості у діяльність є рівень сформованості у неї індивідуального стилю діяльності. Вивчення його проявів, особливостей становлення в учнів, обтяжених розумовими вадами, є вкрай необхідним для з'ясування

компенсаторних можливостей даної категорії дітей засобами трудового навчання і поліпшення ефективності трудової підготовки в допоміжній школі.

Тобто, для поліпшення ефективності діяльності, а особливо діяльності дітей з вадами інтелектуального розвитку, необхідно встановити, наскільки при її організації можливе врахування індивідуально-типологічних властивостей особи й пов'язаного з ними індивідуального стилю діяльності.

Але вивчення індивідуального стилю без зв'язку з ефективністю діяльності позбавлено сенсу, адже стиль слугує кращому виконанню трудової діяльності та веде до поліпшення її результатів; погіршення ефективності діяльності свідчить про наявність псевдостилу.

Для дослідження ефективності виконання трудового завдання учнями початкових класів допоміжної та загальноосвітньої шкіл використовувався експеримент, в основі якого лежить розв'язання практичного завдання – виготовлення аплікації (на основі та відповідно до вимог програмного матеріалу).

При розробці методики ми спирались на науково – методичні дослідження вчених: М.К.Акімової, Г.М.Андрєєвої, С.І.Асфандіярової, І.Д.Бєха, В.І.Бондаря, К.М.Гуревича, Г.М.Дульнева, Є.А.Климова, Л.А.Копитової, А.Краєвські, Б.Ф.Ломова, С.Д.Максименка, В.С.Мерліна, Г.М.Мерсіянової, Н.П.Павлової, Б.І.Пінського, Я.Стреляу, А.І.Сухарєва, О.П.Хохліної, В.Д.Шадрікова, М.Р.Щукіна, та ін.

Слід зазначити, що практичне завдання, на відміну від учбового, передбачає отримання певного результату, продукту, виробу. Тому практичне завдання в контексті трудового навчання можна розглядати як трудове. Завдання є одиницею діяльності. У зв'язку з цим вивчення процесу та продуктів виконання завдання, чи розв'язання задачі, розглядається як засіб вивчення діяльності.

Ефективність виконання трудового завдання розглядалась як сумарне сполучення усіх можливих проявів показників, що взяті за основу вивчення ефективності трудової діяльності та наведені у низці праць [2, 9, 10 та ін.], а саме: правильність, швидкість, цілеспрямованість, самостійність, розуміння завдання, вербалізація способу виконання завдання, якість виробу.

Серед визначених показників ефективності діяльності найважливішими розглядаються швидкість та якість та похідними – продуктивність (кількість одиниць продукту діяльності (виробів) за одиницю часу). В умовах же виготовлення одного виробу показник продуктивності ми не розглядаємо.

Узагальнені кількісні дані свідчать про те, що трудова діяльність розумово відсталих молодших школярів, на відміну від діяльності школярів з нормою розвитку, виявилася недостатньо ефективною – вони виконали трудове завдання, враховуючи всі показники вивчення, лише на 68%*, в той час, як діти з нормою розвитку – 85% (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Дані про ефективність виконання учнями трудового завдання за показниками (%)

Категорія дітей	Показники (%)							
	правильність	швидкість	цілеспрямованість	самостійність	розуміння завдання	вербалізація способу виконан. завдання	якість виробу	разом
РВ	65	67	76	69	71	66	65	68
НР	78	73	89	93	84	95	82	85

На нашу думку, такий результат може бути зумовлений декількома причинами:

- обтяженість діагнозу – олігофренія з різноманітними додатковими відхиленнями (зниження зору, ДЦП, епілепсія та ін.), що мають значний вплив на протікання діяльності;
- саме по собі засвоєння теоретичних знань ще не забезпечує їх застосування на практиці [1, 6, 7];
- вмінню застосовувати набуті знання на практиці треба навчати спеціально, і це є одним з головних завдань допоміжної школи [3, 6, 7];
- дослідження особливостей техніко-технологічних знань учнів свідчать про те, що у розумово відсталих учнів вони сформовані недостатньо, щоб ефективно виконувати трудову діяльність [4];

* % – виражена у відсотках оцінка ефективності виконання трудового завдання відносно максимально можливої.

• будь-яка діяльність, у тому числі й трудова, здійснюється за участю психічних процесів [5], зокрема пізнавальних [8]. Різні за ступенем і характером порушення розумової сфери, які властиві розумово відсталим молодшим школярам негативно впливають на процес розв'язання практичних завдань на основі засвоєних знань.

• особливості матеріально – педагогічного забезпечення трудового навчання у початковій ланці допоміжної школи.

Дані щодо наявності та характеру зв'язку між типом та рівнем сформованості індивідуального стилю діяльності та ефективністю діяльності за визначеними показниками дозволив отримати проведений кореляційний аналіз результатів дослідження. Адже, як ми вже зазначали, вивчення та формування індивідуального стилю без врахування його зв'язку з ефективністю діяльності позбавлено сенсу.

На основі одержаних коефіцієнтів кореляції рангів Спірмена було побудовано матриці інтеркореляцій даних (табл. 1.2), що свідчать про наявність різного рівня зв'язку між усіма показниками в розумово відсталих учнів (показники учнів з нормою розвитку не представлено).

Так, найвищі рівні зв'язку із високим ступенем надійності отриманих даних ($p \leq 0,001$) виявлено між параметрами ефективності діяльності, такими як: правильність та розуміння завдання ($r^s = 0,872^1$); правильність та якість виробу ($r^s = 0,870^1$); правильність та усіма показниками разом взятими ($r^s = 0,851^1$). Тобто, чим більше розумово відсталий учень розуміє завдання, тим правильніше він буде його виконувати, чим правильніше він виконує завдання, тим більш вищої якості буде його виріб.

Отже, слід зазначити, що правильність виконання завдання розумово відсталими учнями значною мірою визначається усіма показниками ефективності діяльності (цілеспрямованості ($r^s = 0,628^1$), самостійності ($r^s = 0,653^1$), вербалізації ($r^s = 0,585^2$) окрім швидкості, з якою правильність має низький рівень кореляції ($r^s = 0,342^3$) (табл. 1.2.).

І дійсно, швидкість виконання завдання відображає динамічну характеристику діяльності, всі ж інші показники пов'язані зі змістовою, якісною стороною діяльності, яка забезпечується психологічними, в т.ч. особистісними властивостями суб'єкта. Наявність же високого, чи чітко вираженого зв'язку

Таблиця 1.2.

Матриця інтеркореляцій показників індивідуального стилю діяльності та ефективності виконання трудового завдання у розумово відсталих молодших школярів

	ІСД		Ефективність виконання трудового завдання									
	Тип	Рівень	Рівень	Правильність	Швидкість	Цілеспрямованість	Самостійність	Розуміння завдання	Вербалізація	Якість	Разом	
ІСД	Тип	-	,144 ⁶	,088 ⁶	,234 ⁶	,348 ⁵	,066 ⁶	,237 ⁶	,244 ⁶	,160 ⁶	,237 ⁶	,091 ⁶
	Рівень			,618 ¹	,523 ¹	,026 ⁶	,489 ¹	,146 ⁶	,505 ¹	,498 ¹	,456 ²	,536 ¹
Ефективність виконання трудового завдання	Рівень				,662 ¹	,326 ³	,616 ¹	,539 ¹	,682 ¹	,584 ¹	,614 ¹	,833 ¹
	Правильність					,342 ³	,628 ¹	,653 ¹	,827 ¹	,585 ²	,870 ¹	,851 ¹
	Швидкість						,499 ²	,405 ²	,302 ⁶	,393 ³	,372 ⁵	,558 ¹
	Цілеспрямованість							,532 ¹	,646 ¹	,585 ¹	,522 ¹	,806 ¹
	Самостійність								,572 ¹	,629 ¹	,572 ¹	,750 ¹
	Розуміння завдання									,733 ¹	,832 ¹	,871 ¹
	Вербалізація										,577 ¹	,789 ¹
	Якість											,816 ¹
	Разом											

* r^s - коефіцієнт кореляції, що визначає ступінь взаємозв'язку між показниками:

а) $r^s =$ від 0,00 до $\pm 0,20$ – незначний ступінь кореляції, що не має значення;

- б) ρ^s = від $\pm 0,20$ до $\pm 0,40$ – низький ступінь кореляції;
в) ρ^s = від $\pm 0,40$ до $\pm 0,70$ – чітко виражений ступінь кореляції;
г) ρ^s = від $\pm 0,70$ до $\pm 1,00$ – високий ступінь кореляції.

ρ -рівень – показник, зворотно пропорційний надійності результату:

¹ $\rho < 0,001$; ² $\rho < 0,01$; ³ $\rho < 0,02$; ⁴ $\rho < 0,05$; ⁵ $\rho < 0,10$; ⁶ $\rho < 0,20$ між показниками дає підстави стверджувати про можливість цілісного формування діяльності, про значення для її становлення кожного з визначених показників. Швидкість же діяльності має відносно незалежне від останніх параметрів ефективності положення і визначається передусім особливостями нервової системи.

Також виявлено високий рівень кореляції якості з усіма показниками ефективності виконання трудового завдання ($\rho^s = 0,816^1$). І це підтверджує той факт, що тільки у взаємодії вищезазначених показників діяльність може бути ефективною, а її продукти якісними (табл. 1.2.).

Цікавими є кореляційні зв'язки, виявлені між показниками рівня ефективності виконання трудового завдання та показниками ефективності у розумово відсталих дітей. Встановлено, що найвищий рівень зв'язку існує між рівнями та комплексом показників ефективності ($\rho^s = 0,833^1$), і це є зрозумілим, оскільки те, на якому рівні особа буде виконувати діяльність, залежить від того в якій мірі і якому сполученні будуть у ній (діяльності) виступати показники ефективності.

Також виявлено чітко виражений кореляційний зв'язок між рівнями сформованості індивідуального стилю та рівнями ефективності виконання трудового завдання ($\rho^s = 0,618^1$), а також із загальним показником ефективності ($\rho^s = 0,536^1$). Тобто, можна зазначити, що від рівня сформованості індивідуального стилю діяльності залежатиме те, на якому рівні ефективності буде виконуватись діяльність (табл. 1.2.).

Чітко вираженим виявився зв'язок рівня індивідуального стилю та правильності ($\rho^s = 0,523^1$), розуміння завдання ($\rho^s = 0,505^1$), вербалізації способу його виконання ($\rho^s = 0,498^1$), цілеспрямованості ($\rho^s = 0,489^1$) та якості ($\rho^s = 0,456^1$). На низькому рівні знаходиться зв'язок із самостійністю ($\rho^s = 0,146^6$) та швидкістю ($\rho^s = 0,026^6$).

Наявність високого та чітко вираженого зв'язків між показниками дає підстави стверджувати про можливість цілісного формування діяльності та її стилю, про значення для її становлення кожного із визначених показників.

Між типом індивідуального стилю діяльності та показниками ефективності виконання трудового завдання у розумово відсталих учнів кореляційного зв'язку на значущому рівні не виявлено, хоча слід відмітити, що за числовими показниками найвищий рівень зв'язку виявлено із швидкістю ($\rho^s = 348^5$) (табл. 1.2.).

Якщо розглядати вплив рівня сформованості індивідуального стилю на окремі показники ефективності, то можна зазначити, що він значно більше впливає на якість продуктів діяльності в дітей з нормою розвитку ($\rho^s = 0,598^1$) (чим вищий рівень сформованості стилю, тим вища якість), ніж у розумово відсталих дітей ($\rho^s = 0,456^1$). І менше впливає на цілеспрямованість виконання завдання у дітей з нормою розвитку ($\rho^s = 0,201^5$) ніж у розумово відсталих ($\rho^s = 0,489^1$).

Незначний та низький ступінь кореляційного зв'язку між типом індивідуального стилю та рівнями й показниками ефективності виконання трудового завдання виявлено як у розумово відсталих дітей, так і з нормою розвитку. І цей факт є зрозумілим, оскільки показники ефективності в основному відображають і пов'язані із змістовою, якісною стороною діяльності, яка забезпечується психологічними властивостями суб'єкта, а тип індивідуального стилю діяльності притаманний особі, базуючись на особливостях нервової системи буде, скоріше, забезпечувати особливості динамічного боку її діяльності.

Список використаних джерел

1. Богоявленский Д.Н., Менчинская Н.А. Психология усвоения знаний в школе. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1959. – 347 с.
2. Державний стандарт спеціальної освіти дітей з особливими потребами / АПН України; Ін-т спец. пед. – К., 2003. – 12 с.
3. Кущенко І.В. Дисертація на здобуття звання кандидата наук «Психологічні особливості засвоєння техніко – технологічних знань учнями початкових класів допоміжної школи». К. 2007.
4. Мерсиянова Г.Н. Воспитание у учащихся вспомогательной школы самостоятельности при выполнении трудовых заданий// Вопр.трудового обучения во вспомогательной школе: Изд.АПН РСФСР: Тр.ин-та дефектологи. Вып.137. – М.: Просвещение, 1965. – С.27-67.
5. Мерсиянова Г.Н. Выполнение практических заданий учащимися вспомогательной школы. – К.: Рад.шк., 1985. – 81с.

6. Хохліна О., Мерсіянова Г. Загальна характеристика оновленого змісту трудового навчання та рівнів навчальних досягнень учнів 1-3 класів допоміжної школи // Рідна школа. – 2003. – № 7. – С. 11-14.

In the article the results of realization of establishing experiment are illuminated from the study of individual style of labour activity and efficiency of the labour job processing for the retard students of initial classes.

Keywords: individual style of activity, types and levels of formed of style, efficiency of the labour job processing.

Отримано 18.09.2010 р.

УДК 376(476)

І.Ю. Макавчик

ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ НЕДОСТАТНІСТЮ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ СПЕЦІАЛЬНОГО НАВЧАННЯ БІЛОРУСІ

У статті висвітлено процес формування змісту освіти дітей з інтелектуальною недостатністю в умовах становлення державної системи спеціальної освіти Білорусі.

Ключові слова: зміст освіти, інтелектуальна недостатність, система спеціальної освіти Білорусі.

В статье освещен процесс формирования содержания образования детей с интеллектуальной недостаточностью в условиях становления государственной системы специального образования Беларуси.

Ключевые слова: содержание образования, интеллектуальная недостаточность, система специального образования Беларуси.

Содержание образования – одна из стабильно актуальных проблем дидактических исследований на всех исторических этапах развития школы. Каждая новая эпоха в развитии общества, влекущая изменения политических, социально-экономических условий, способствующая развитию науки и техники, требует от школы возвращения поколения, способного существовать в новой реальности и преобразовывать ее с целью дальнейшего поступательного развития. Свидетельством этого являются исследования известных педагогов и психологов: Ю.К. Бабанского, И.П. Волкова, М.А. Данилова, Л.В. Занкова, В.В. Краевского, В.С. Леднева, И.Я. Лернера, В.Оконь, М.Н. Скаткина, Д.Б. Эльконина и др.

Прогрессивные преобразования последних десятилетий в сфере образования, позволившие реализовать право на образование и людям, имеющим нарушения в психофизическом развитии, сегодня развивают новые стратегические направления: включение в общий поток, интеграция, инклюзия [5, с.3-4].

Не осталась в стороне от общеевропейских тенденций и белорусская система специального образования. Встав на путь сближения общего и специального образования в рамках интеграционных процессов, белорусское специальное образование начинает новый этап своего развития [3, с.8-9].

В данных условиях, на наш взгляд, вопросы образования детей с интеллектуальной недостаточностью должны подвергаться особо пристальному изучению. Подтверждением этому являются социально-философские исследования проблемы социализации людей с интеллектуальной недостаточностью как основной цели образования [7].

Л.А.Потылицина отмечает, что при интеллектуальной недостаточности, причиной которой является тотальное поражение коры головного мозга, в первую очередь необратимо нарушена способность к логическому познанию и самопознанию. Сознание такого человека потенциально «как